

CONTEXTUALIZING “AUTHENTICITY” IN THE SPANISH AND ROMANIAN CULTURES OF THE 1900S-1930S

Ștefan Firică, Assistant, PhD, University of Bucharest

Abstract : As one of the concepts in vogue in the European cultures of the early 20th century, “authenticity” invites to a comparative, interdisciplinary approach. Today’s researchers have to find the broader context in which the discourses on “authenticity” flourished in the decades before and after the World War I, as the psychological, philosophical, sociological, political levels tend to intermingle in the scientific, as well as in the cultural texts of the epoch. This paper takes a look into the various guises that the concept took in the Spanish culture, from Miguel de Unamuno to José Ortega y Gasset’s writings (casticismo, espontaneidad, heroicidad, autenticidad, ensimismamiento), while also sketching a parallel with the discourses of some Romanian interwar intellectuals, such as Mircea Eliade or Mircea Vulcănescu. The Romanian “young generation”’s ideological profile will be shed a new light after placing its core tenets in the wider context and tracing its connections to some then-recent or -contemporary European discourses.

Keywords: *identity, authenticity, “young generation”, nationalism, Europeanism.*

Într-o carte publicată în 1895, Unamuno descria unul dintre cuvintele cu amplă rezonanță în cultura spaniolă în felul următor: „Iau aici termenii *castizo* și *casticismo* în sensul cel mai larg al înțelesului lor curent. *Castizo* este derivat din *casta*, după cum și *casta* din adjectivul *casto*, pur. Cuvântul “casta” se aplică de obicei la rasele și varietățile pure ale speciilor de animale, mai ales la cele domestice, iată de ce se și spune despre un câine că este “de buena casta”, ceea ce la origine echivala cu a afirma că este de rasă pură, întregă, fără niciun amestec sau metisaj. Drept care *castizo* ar însemna pur, fără amestecul vreunui element străin. Iar dacă ținem cont că a fi *castizo* este o calitate apreciată ca un avantaj, ca un atribut al excelenței, vom vedea cum însuși acest cuvânt încheie într-însul vechea prejudecată, sursă a multor greșeli și stricăciuni, conform căreia rasele numite și socotite pure sunt superioare celor mixte [...] *Casticismul* limbajului și al stilului nu sunt, așadar, nimic altceva decât revelarea unei gândiri *castiza*. Amintească-și cititorul, în această ordine de idei, care scriitorii spanioli ai acestui secol sunt considerați mai *castizos* și care mai puțin, și văză el dacă nu cumva în rândul unora predomină aceia mai atașați de doctrine tradiționale de veche viță castiliană, iar printre ceilalți aceia care, lăsându-se pătrunși de cultura străină, abia dacă gândesc în spaniolă.”¹ Discuțiile despre *casticismo* (aproximativ „puritate”) aveau în 1895 o istorie legată mai ales de sistemul colonial spaniol și de distincția dintre *mestizo* și *castizo* (iar povestea lungă a curentului va continua și după războaiele mondiale, prin muzica folclorizantă de tip *neocasticismo* promovată în timpul regimului franchist)². „Generația 1898” abordează și ea chestiunea la sfârșitul secolului XIX, abandonând în general ideea tradiționalistă că amestecul culturilor străine, nu doar sud-americane ci și europene, ar avea un

¹ Miguel de Unamuno, *En torno al casticismo*, Biblioteca Virtual de Prensa Histórica, Ministerio de Cultura, http://es.wikisource.org/wiki/En_torno_al_casticismo, publicat inițial în *La España Moderna*. Núm. LXXIV. Febrero de 1895, p. 17 (trad.: Alexandru Călin)

² William Craig Krause, *Casticismo before and after 1939*, în *Diagonal. Journal of the Center for Iberian and Latin American Music*, Proceedings of the Conference *Music and Dictatorship in Franco's Spain, 1936-1975*, February 18, 2011, <http://www.cilam.ucr.edu/diagonal/issues/2011/Krause.pdf>, pp. 1, 9.

efect nociv asupra spiritului „pur” național. În disputele din sânul mișcării „regeneraționiste”, care aveau loc între grupurile de „hispanizanți” și „europenizanți”, problema autohtonismului capătă o notă nouă de dramatism, în climatul social-politic complicat al epocii (destrămarea imperiului colonial înainte și după înfrângerea din 1898, modernizarea, intensificarea particularismelor basc și catalan etc.) Diversele comentarii ale lui Joaquín Costa, Menéndez y Pelayo, Juan Valera, Pérez Galdós, Francisco Giner de los Ríos dovedesc că, mai mult decât o polarizare extremă a opiniilor, exista în Spania „un belșug de poziții intermediare de toate nuanțele”³. Și Unamuno are un discurs echilibrat, îndemnând tânăra generație să se hrănească de la izvoarele culturii europene, dar și să se aplece asupra obiceiurilor spaniole. Dacă un scriitor *castizo* este unul care s-a mărginit prin program la lumea tradiționalismului castilian, atunci eseistul pledează pentru cosmopolitism, pentru cultivarea unor legături „ultrapirineice” care – doar ele – ar revigora fondul autohton. „Intraistoria” spaniolă însăși (concept central unamunian) necesită întinerirea și împospătarea elementului popular prin contactul cu ambientul, prin simbolica deschidere a ferestrelor spre continent. „Inundația” influențelor din exterior aduce „regenerarea”: „Credință, credință în propria spontaneitate, credința că vom fi tot timpul noi înșine, și să vină inundația de afară, torentul.”⁴. Aici, Unamuno folosește – conotat pozitiv, de astă dată – un alt termen de care s-a făcut uz în epocă până la abuz, așa cum o vom afla dintr-o serie de articole polemice ale lui Ortega y Gasset din primele decenii ale secolului următor.

Tânărul student și apoi absolvent de la Marburg se distanțează de fostul mentor Joaquín Costa și de alți „regeneraționiști” mai vârstnici discreditând ideea de „spontaneitate” națională (*espontaneidad*), în locul căreia propune perfecționarea unui sistem educațional competitiv, bazat pe asimilarea culturii europene contemporane. Diferențele față de preopinienți, așa cum se întâmplă adesea în discursul ultraabundent al „autenticității” din acea perioadă, sunt mai mult retorice decât programatice. Și Joaquín Costa vorbește despre o reformă a învățământului, axată tot pe contactul cu școlile și universitățile occidentale. Mai degrabă inconsecvențele stilistice, alunecările sporadice către un discurs neoașist și misticist i le reproșează Ortega lui Unamuno într-o scrisoare privată din 1904, care se vrea și o detașare simbolică de programul „generației ‘98”⁵. Totuși, Unamuno precizase chiar la sfârșitul cunoscutului său eseu din 1895 că își dorea apariția unei „verdadera juventud, animosa y libre” care să aducă în țară „los jóvenes ideales cosmopolitas”⁶. Ortega alege să vadă – și să critice – la predecesorii săi eșecul în tentativa de a crea un învățământ viabil, europeanizant, și permanenta regresie la mitul folclorizant al unei „spontaneității” spaniole eterne, exprimate la superlativ în *Siglo de Oro*. Or, crede tânărul și deja prolificul publicist, vechea *espontaneidad* a devenit complet anacronică și în locul ei trebuie construită una nouă, în ton cu realitățile secolului XX, cum altfel decât prin educație: „Spontanul! Adică, dacă nu mă înșel, extrema intimitate a caracterului, reacția imediată a eului la influența mediului, pentru a-și stabili echilibrul vital. Dar mediul s-a schimbat, și nu tocmai datorită impulsului nostru.

³ José Ferrater Mora, *Three Spanish Philosophers. Unamuno, Ortega, Ferrater Mora*, Edited and with an Introduction by J. M. Terricabras, State University of New York Press, Albany, 2003, pp. 63-66; cit: p. 66.

⁴ Unamuno, op.cit., publicat inițial în *La España Moderna*. Núm. LXXVIII. Junio de 1895, p. 43 (trad. Alexandru Călin)

⁵ Robert Wohl, *The Generation of 1914*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1979, p. 124 (despre Costa); p. 127 (scrisoarea către Unamuno).

⁶ Unamuno, op.cit., ed.cit., publicat inițial în *La España Moderna*. Núm. LXXVIII. Junio de 1895, p. 45

Ne încercă toate durerile și greutatele secolului XX. [...] Nu, ceea ce este spontan spaniolesc e fatalmente rău. Misiunea noastră constă tocmai în a ne făuri o nouă spontaneitate, un eu contemporan, o conștiință actuală. Cu alte cuvinte, trebuie să ne educăm, iar educația nu este rodul spontaneității ci tocmai al contrariului, al reflecției și al autorității. Trebuie să ne plăsmuim un eu ideal, simbolic, exemplar, meditând la sufletul și la caracterul european.”⁷

Mitul romantic al „spontaneității” ca substrat adânc, acultural și anistoric al intimității este respins în numele ideii că numai exercițiul autoreflexiv, făcut prin constrângeri și intervenții exterioare, poate conduce la moșirea unei identități puternice. Vocile cu care polemizează Ortega în articolele sale sunt ale istoricului Gumersindo de Azcarate (a cărui inimă „vale mucho más que su sociología”), Joaquín Costa („enamorado de las formas instintivas de reacción propias del pueblo”) sau Miguel de Unamuno („morabito máximo”, profet suprem al „sincerității”)⁸. Or, pentru Ortega, „lo sincero, lo espontáneo, en el hombre es, sin disputa, el gorila”⁹, în vreme ce depășirea stadiului strămoșelor primate este posibilă numai prin îmbrățișarea convenționalului, a artificialului, cu alte cuvinte a culturii și civilizației. Ceea ce tânărul filosof găsește detestabil în manifestările ideologice și artistice ale generațiilor anterioare este interesul preponderent pentru *Volksgeist*, credința că elitele creatoare ar trebui să se lase îmbibate de un spirit popular imuabil și suveran.

Propria teorie despre relația dintre intelectualitate și popor va fi prezentată în *Meditaciones del Quijote* (1914) și mai ales în volumele ulterioare, doar terminologia trecând prin câteva revizuri semnificative. Întâi, eseistul crede că detectează în sufletul său două straturi, unul iberic, obscur, pasional, sălbatic, și celălalt european (mai exact germanic), caracterizat prin claritate și reflecție. Între cele două orientări spirituale nu ar trebui să existe conflict, de teamă că una dintre ele ar putea fi definitiv suprimată: „Nu-mi inoculați în sânge spiritul războaielor civile; nu-l asmuțiți pe iberul din mine, cu pasiunile lui aspre, hirsute, împotriva blondului german, meditativ și sentimental, care respiră în zona crepusculară a sufletului meu. Căci eu năzuiesc să-i împac pe acești doi oameni care-mi sălășluiesc în suflet și-i îndemn să ajungă la o colaborare.”¹⁰ Între „oamenii interiori” ai lui Ortega e bine să existe o ierarhie, iar aceasta înseamnă superioritatea „clarității” în fața „pasionalității”, a „conceptului” în fața „spontaneității”: pe scurt, a „germanului” în fața „ibericului”. Dar cele două laturi complementare trebuie „integrate” într-un tot armonios, nu instigate una împotriva celeilalte sau dezvoltate una în detrimentul celeilalte. Argumentația va fi condusă către o apologie a intelectualității în câteva eseuri ulterioare. Liniile de continuitate dintre volume sunt atât de evidente încât se poate vorbi despre o structură de tip „temă și variațiuni” care le străbate pe cele mai multe. Într-o prefață scrisă aproape 20 de ani mai târziu, Ortega recunoștea că multe dintre subiectele abordate în lucrările sale sunt deja prefigurate în cartea publicată în 1914¹¹. Deocamdată, după anunțarea „temei” în „meditația preliminară”, autorul face un ocol în literatură în căutarea unui arhetip care să reprezinte și să înnobileze teoria.

⁷ José Ortega y Gasset, *Pidiendo una biblioteca*, în *El Imparcial*, 21 febrero 1908, *Obras Completas*, Tomo I (1902-1916), Revista de Occidente, Madrid, 1966, p. 84 (trad. Alexandru Călin)

⁸ Ortega y Gasset, *Planeta Sitibundo*, în *El Imparcial*, 25 julio 1910; *Observaciones*, în *El Imparcial*, 25 marzo 1911; *Personas, obras, cosas* (1916), în Ortega y Gasset, op.cit., p. 149, 168, 461.

⁹ idem, p. 461.

¹⁰ José Ortega y Gasset, *Meditații despre Don Quijote și Gânduri despre roman*, Traducere, prefață, note și tabel cronologic de Andrei Ionescu, Editura Univers, București, 1973, pp. 102-103

¹¹ idem, *Prefață pentru germani*, p. 52.

Previzibil, el se oprește la simbolul pe care l-a frecventat copios și „generația ‘98’”: Don Quijote. Personajul lui Cervantes trăiește în realitatea națională banală a unui *hidalgo* al vremii sale, dar aspiră la o „aventură” care să transforme radical această realitate. Nu se mulțumește cu datele vieții imediate, cu mulțimea percepțiilor despre sine și despre lume moștenite prin tradiție, ci încearcă „să fie el însuși”, să învingă presiunile exercitate de clișee și de obișnuință. Personalitate „de frontieră”, cu un picior în realitate și cu celălalt în „proiectul unei aventuri” ideale, încercând să depășească „ceea ce este” și să se apropie de „ceea ce nu este” încă, el reprezintă „eroul” exemplar pe care îl caută Ortega: „Cum s-ar putea ca ceea ce nu este – proiectul unei aventuri – să stăpânească și să compună dura realitate? Poate că nu există această posibilitate, dar este un fapt cert că există oameni hotărâți să nu se mulțumească cu realitatea. Asemenea oameni ar dori ca lucrurile să urmeze alt curs decât cel obișnuit: refuză să repete gesturile pe care obiceiurile, tradiția și, pe scurt, instinctele biologice îi silesc să le facă. Pe acești oameni îi numim eroi. Fiindcă a fi erou înseamnă a fi tu, a fi tu însuși.”¹²

Julián Marías a comentat cu justete, în notele sale la prima ediție americană a cărții, că *heroicidad* este primul avatar al „autenticității” în opera lui Ortega (“Heroism in this context is exactly the same as authenticity”¹³), devansând cu mulți ani cunoscutele teorii ale lui Heidegger și Sartre. Într-adevăr, legăturile gânditorului spaniol cu existențialismul sunt, așa cum spunea unul dintre comentatorii lui importanți, „încâlcite”, incluzând anticipări, coincidențe, transferuri în ambele sensuri¹⁴. Este oșios de stabilit cine are meritul precedenței în utilizarea anumitor concepte, sigur este numai că eseul din 1914 a fost tradus într-o limbă străină abia după al doilea război mondial¹⁵. Multe dintre metaforele „autenticității” circulau în epocă fără a li se cunoaște autorul, așa cum se poate observa dintr-o așezare în oglindă a teoriilor produse în Franța, Germania, Spania sau Italia. „Aventura” va intra în limbajul grupului din jurul lui Mircea Eliade¹⁶ (poate) pe filieră gidiană, dar iată că și gânditorul spaniol țesuse un discurs interesant în jurul termenului. Între „generația ‘98” și „tânăra generație” românească s-au stabilit și alte efecte de „ecou” și „rezonanță”, cum le-a numit Sorin Alexandrescu¹⁷. Oricum, pe vremea studenției de la Leipzig și Marburg, Ortega ia cunoștință de orientarea fenomenologică și împărtășește cu un tânăr grup de colegi atitudinea ironică față de neokantianismul lui Natorp și față de idealism¹⁸. Una dintre activitățile cu care s-a mândrit el întotdeauna a fost aceea de promotor – ca traducător și comentator – al gândirii germane în lumea hispanică. Într-un rând, are chiar superbia de a se declara nu numai primul, ci și unicul răspunzător pentru difuzarea ideilor germane în limba sa („Germania nu știe că eu, și în esență eu *singur*, am cucerit pentru ea, pentru ideile, pentru manierele ei, entuziasmul

¹² Ortega y Gasset, *Meditații despre Don Quijote și Gânduri despre roman*, ed.cit., pp. 147-148.

¹³ José Ortega y Gasset, *Meditations on Quixote*, Translated from Spanish by Evelyn Rugg and Diego Marín, Introduction and Notes by Julián Marías, University of Illinois Press, 2000, p. 189.

¹⁴ José Ferrater Mora, op.cit, p. 180.

¹⁵ idem, p. 9.

¹⁶ de ex.: Mircea Eliade, *Profesorul Nae Ionescu, Vremea*, an IX, nr. 463, 15 noiembrie 1936, în Eliade, *Profetism românesc*, Editura Roza vânturilor, București, 1990, vol. II, p. 189 (articolul este reluat, ca postfață, în Nae Ionescu, *Roza vânturilor*, în postfața semnată de Eliade, ...*Și un cuvânt al editorului*); Mihail Sebastian, *Între aventură biografie și roman*, în *Cuvântul*, 25 octombrie 1927, p. 1; C. Fântâneru, *Fragmentarium* (cronică), *Universul literar*, 9 decembrie 1939, în *Dosarul Eliade*, ed. cit., vol. V, p. 181, etc.

¹⁷ Sorin Alexandrescu, *Mircea Eliade, dinspre Portugalia*, Editura Humanitas, București, 2006, pp. 270-272.

¹⁸ Ortega y Gasset, *Meditații despre Don Quijote și Gânduri despre roman*, ed.cit., pp. 38-40.

spaniolilor. Și încă ceva. În trecut am infectat cu germanism *întreaga* Americă de Sud.”¹⁹) Conexiunea cu „filosofia existenței” nu poate fi trecută cu vederea, cu amendamentul că autorul nu îi recunoaște ca predecesori pe Dilthey sau pe Kierkegaard, căruia îi reproșează stilul încâlcit. Dar Ortega insistă că vremea influenței franceze a trecut odată cu secolul al XIX-lea și că a sosit momentul inspirației din cultura germană, care trebuie înghițită „ca un aliment nou și magnific”²⁰. În paradigma germanofilă pe care o susține, anumite forme de contaminare discursivă sunt inevitabile.

Teoria celor două „voci” interioare schițată în primul volum, și ilustrată prin configurația sufletească a „eroului” quijotic, va fi aplicată pe plan individual și colectiv. Autorul critică o dată în plus doctrina *casticista*, al cărei program ar fi ținut cont numai de una dintre aceste „voci” (de cea spaniolă). Potrivit lui Ortega, artistul trebuie să pornească de la „spontaneitatea” lui națională dar nu să rămână înglodat în ea, așa cum se întâmpla în literatura neaoșistă („los producciones castizas”), ci să o depășească printr-o capacitate superioară de „reflecție”. Pentru că în istorie nu a urmat acest drum, cultura spaniolă a rămas preponderent populară, ca aceea rusă și spre deosebire de culturile cosmopolite occidentale²¹. Acum trebuie recuperate, regăsite ambele „voci”. Structura bipolară este prezentată cu un plus de limpezime în *El tema de nuestro tiempo* (1923). De o parte, „spontaneitate” înseamnă subiectivitate, biologic, fond viu al personalității, popor, *vida nacional*, „ceea ce suntem cu adevărat”; de cealaltă, „claritatea” este disciplină, rațiune, concept, educație, minoritate selectă, „ceea ce trebuie să fim”. „Tema vremii noastre” – adică tocmai „misiunea” generației pe care vrea să o lanseze programatic Ortega – este conjuncția dintre cele două, pe care autorul o numește *razon vital* sau *raciovitalismo*, situată dincolo de fiecare dintre poli și în același timp sinteză superioară a lor. În epocă, datorită numeroaselor împrumuturi din imaginarul biologic, eseul din 1923 a fost pe nedrept considerat o pledoarie în favoarea vitalismului (de exemplu, de către Karl Mannheim²²). Dar filosoful spaniol insistă, atât în volum cât și în articolele scrise în anii '20, că nu agreează nici vitalismul, vinovat pentru privilegierea instinctualității, nici raționalismul, din coiful minervic al căruia ar fi ieșit statul modern cu formele sale etico-juridice excesiv de abstracte²³. Din acest motiv, Spania modernă ar fi o creație complet artificială („todo falso, todo falso”). În mai multe rânduri, Ortega reia argumentul decalajului dintre „Spania oficială” și „Spania vitală”²⁴, amintind de discursurile despre „cele două Italii” sau „cele două Români” ale lui Giuseppe Prezzolini, respectiv Mircea Vulcănescu²⁵. Dar, raționalismul fiind discreditat, rațiunea este acreditată ca unic mijloc de cunoaștere teoretică a vieții: „Mi ideología no va contra la razón, puesto que no

¹⁹ Ortega y Gasset, *Meditații despre Don Quijote și Gânduri despre roman*, ed.cit., p. 29.

²⁰ idem, pp.56-58 (Dilthey și Kierkegaard); p. 28 („ca un aliment nou și magnific”).

²¹ Ortega y Gasset, *Obras completas*, Tomo I, ed.cit., pp.358-359 („producciones castizas”); José Ortega y Gasset, *Spania nevertebrată*, Traducere din spaniolă, note și cuvânt înainte de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, București, 1997, pp. 95-96 (cultură predominant populară).

²² Wohl, op.cit., p. 142.

²³ José Ortega y Gasset, *Nici vitalism, nici raționalism*, Revista de Occidente, Octombrie, 1924, în José Ortega y Gasset, *Tema vremii noastre*, Traducere din spaniolă și prefață de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, București, 1997, pp. 195-207.

²⁴ apud Wohl, op.cit., p. 129 („todo falso, todo falso”); Ortega y Gasset, *Obras completas*, Tomo I, pp. 271-275 (diferența dintre „Spania oficială” și „Spania vitală”).

²⁵ Mircea Vulcănescu, *Cele două Români*, în *Dreapta*, an II, nr. 1, 11 decembrie 1932, pp. 1, 3.

admite otro modo de conocimiento teórico que ella: va sólo contra el racionalismo.”²⁶ Termenii seriei a doua – rațiune, disciplină, cultură etc. – trebuie să coexiste cu cei ai primei serii – viață, spontaneitate, etnicitate etc. – și să prevaleze asupra lor. Nicio soluție extremă nu e de preferat: atât naționalismul izolaționist, de tip *casticismo*, cât și progresismul ancorat în universalismul secolului al XVIII-lea i se par lui Ortega neviabile. Se naște astfel doctrina politică a unui liberalism aristocratic, care să îndeplinească „spontaneitatea” națională și „disciplina” intelectuală, asigurând dominația celei din urmă: „Dacă popor înseamnă spontaneitate și abandon de sine, aristocrația înseamnă disciplină și regim. Ei bine, o națiune este un popor organizat de către o aristocrație.”²⁷

Minoritatea intelectuală este chemată să structureze, să „vertebreze” o națiune, altfel aceasta rămânând captivă într-o încrengătură biologică inferioară, mișcată convulsiv numai de instinctele primare ale omului-masă. E teza dezvoltată uneori până la sațietate în *España invertebrada* (1921) sau în *La rebelión de las masas* (1929). Ideile fiind în linii mari similare, imaginile creează un spectacol în sine. Iată ce turnură de bestiar fabulos capătă un comentariu despre necesitatea fundamentării lui „ceea ce trebuie să fie” pe „ceea ce este”: „*Trebuie să fie* doar ceea ce *poate să fie* și poate să fie doar ceea ce se mișcă în cadrul condițiilor a ceea ce *este*. Ar fi de dorit ca trupul omenesc să aibă aripi ca pasărea, cum însă nu le poate avea, întrucât se împotrivesc structura sa zoologică, ar fi fals să spunem că *trebuie* să aibă aripi. Idealul unui lucru sau, altfel spus, ceea ce *trebuie* să fie un lucru, nu poate consta în substituirea configurației lui reale, ci, dimpotrivă, în perfecționarea acesteia.”²⁸

Altundeva, cultura lui „ceea ce este”, împotmolită în trecut, este numită „paralitică”, iar cea orientată exclusiv către „ceea ce trebuie să fie”, către un viitor revoluționar care nu are nicio legătură cu trecutul, e caracterizată ca „epileptică”. Între cele două tendințe, Ortega preferă evident regimul care cultivă „prezentul autentic”, înglobând și trecut și viitor. Un om sau un popor care refuză să devină „ceea ce trebuie să fie”, care își ratează misiunea istorică, e bântuit de fantoma ființei care trebuia să devină și se simte rătăcit ca „un sinucigaș care supraviețuiește”²⁹. Unul dintre cele mai savuroase texte în care apare cuvântul *autenticidad* (și nu doar sfera sa de sens) lansează o savantă comparație între un astru – care are o traiectorie cosmică prestabilită în „leagănul de diamant al orbitei sale” – și om, care se vede nevoit să își caute singur calea proprie, fiind „cu forța liberă”³⁰.

Autenticidad devine în anii '30 o prezență frecventă în publicistica politică spaniolă, după cum aflăm dintr-un articol pamflet scris de Unamuno în stilul inconfundabil, de sofisticată bufă, din romanul său *Niebla*. Autorul își propune să arunce în derizoriu conceptul vehiculat cu ardoare în ziarele republicane din perioada de derută instituțională de după căderea dictaturii lui Primo de Rivera. Conotația politică tot mai pronunțată pe care o căpătase termenul e combătută printr-o incursiune pe jumătate glumeață în etimologia sa, tocmai până

²⁶ José Ortega y Gasset, *Obras completas*, Tomo II, Revista de Occidente, Madrid, 1966, p. 273; „Ideologia mea nu merge contra rațiunii, de vreme ce nu admite alt mijloc de cunoaștere teoretică afară de ea: merge doar împotriva raționalismului.” (Ortega y Gasset, *Tema vremii noastre*, ed.cit., p. 199).

²⁷ José Ortega y Gasset, *Obras completas*, Tomo XI. Escritos políticos (1922-1933), Revista de Occidente, Madrid, 1969, p. 13 (trad. Alexandru Călin).

²⁸ José Ortega y Gasset, *Spania nevertebrată*, ed.cit., p. 87.

²⁹ José Ortega y Gasset, *Revolta maselor*, Traducere de Coman Lupu, Editura Humanitas, București, 1994, pp. 35-36, 127.

³⁰ Ortega y Gasset, *Prolog pentru germani*, în *Tema vremii noastre*, ed.cit., p. 33.

la Tucidide și Eschil, unde i se găsește chiar o nuanță paricidă. Pentru a lăsa toată sterila dezbateră în „ceață”, Unamuno rememorează – sau fabulează – un dialog absurd purtat cu unul dintre rezidenții unui ospiciu din Barcelona: „’Domnul Unamuno?’ , iar când eu îi zisei că da, adăugă ‘Dar cel autentic, da? Cel autentic, nu cel care e zugrăvit în ziare!’ , ‘Da, da, cel autentic’, îi spusei, fără a lua seama la ce spun, la care el, cu un ‘Mulțumesc’, se și despărți de mine. Nici nu știți câtă vreme m-am răsucit în așternut, întrebându-mă dacă bietul nebun o avea dreptate, dacă eu oi fi cel autentic, și nu acela care e zugrăvit în ziare sau căruia ziarele îi dau glas.”³¹

Printre fervenții utilizatori ai termenului se număra, în epocă, și Ortega. După ce a respins retoric atât *el casticismo* cât și *la espontaneidad*, propunând în schimb *la heroicidad*, iată-l acum atras lexical de *autenticidad*. Într-un eseu de răsunset dedicat reformei învățământului, „misiunea universității” e descrisă prin datoria Senatului de a își ajuta studenții să atingă „plenitudinea” ființei proprii, evitând căile „falsificării”. Într-o polemică susținută la Buenos Aires, argentinianul, supus prea multor influențe străine, e apostrofat pentru „inautenticitatea” sa³². Termenul se extinde, cuprinzând porțiuni tot mai largi din sferile de interes ale autorului. Chiar și Europa pare înscrisă într-o cursă în căutarea „autenticității” proprii, căci, inițial alcătuită din națiuni cu sentimente parohiale, acum „se vede obligată să se depășească pe sine însăși”³³ și să se unească într-o unică „ultranațiune”, după ce va fi lăsat în urmă experiențele „inautentice” ale fascismului, comunismului sau filoamericanismului.

În deceniul patru, interferențele cu terminologia *Existenzphilosophie* – sau cu traducerile ei franceze – devin tot mai frecvente. Conceptul „a trăi cu”, dezvoltat în *Ensimismamiento y alteración* (1939), amintește de heideggerianul *Mitsein*³⁴. Despre termenul central al eseului – noul sinonim al lui *autenticidad* – vorbește însuși Ortega, laudând potențialitățile expresive ale limbii spaniole. Puterea specifică omului de a se cufunda în sine și de a își observa intimitatea proprie este numită „el poder que el hombre tiene de retirarse virtual y provisionalmente del mundo y meterse dentro de sí, o dicho con un espléndido vocablo, que sólo existe en nuestro idioma: que el hombre puede *ensimismarse*”³⁵. Filosofia ortegiană atinge, prin apologia intimității dezvoltată în acest volum de maturitate, o culme a rafinamentului rar întâlnită în precedentele avataruri ale noțiunii. Termenul derivat de autor, *ensimismamiento*, își găsește totuși o ciudată anticipare franceză în barbarismul prin

³¹ Miguel de Unamuno, *Autenticidad*, în *Ahora*, Madrid, 12 mayo 1934 (trad. Alexandru Călin)

³² José Ortega y Gasset, *Misión de la universidad* (1930), respectiv *Porque he escrito "El hombre a la defensiva"*, *La Nación*, de Buenos Aires, 13 de abril de 1930, în José Ortega y Gasset, *Obras completas*, Tomo IV, Revista de Occidente, Madrid, 1966, p.314 respectiv p. 72.

³³ Ortega y Gasset, *Revolta maselor*, ed.cit., p. 170.

³⁴ José Ortega y Gasset, *Omul și mulțimea*, Traducere din spaniolă și note de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, București, 2001, pp. 97-98; Walter Biemel, Biemel, Walter, *Heidegger*, Traducere din germană de Thomas Kleininger, actualizată de Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2006, p. 65-66 (pentru Heidegger).

³⁵ José Ortega y Gasset, *Obras completas*. Tomo V, Revista de Occidente, Madrid, 1964, p. 300; „capacitatea omului de a se retrage în mod virtual și provizoriu din lume și de a se adânci în sine sau, utilizând un cuvânt splendid care există doar în limba noastră, *ensimismarse*, că omul se poate interioriza” (Ortega y Gasset, *Omul și mulțimea*, ed.cit., p. 21).

care A. Bessey traducea conceptul heideggerian *Selbstheit – soiméméité*³⁶. Fire nevăzute leagă inovațiile lexicale din câmpul semantic pan-european al „autenticității”...

Însă Ortega nu se aseamănă cu alți comentatori contemporani numai prin anumite opțiuni terminologice. Nici contribuțiile sale la etica sau politica dezvoltate în jurul conceptului nu epuizează aportul său la cultura „autenticității” din prima jumătate a secolului XX. Filosoful spaniol este nu mai puțin semnificativ prin poetica sa, enunțată explicit cu mai multe ocazii. El optează în deplină cunoștință de cauză pentru forma liberă a eseului („știință fără dovezi explicite”), dizolvată într-o „elocuțiune mai organică, mai caldă și mai personală”, doar pentru a trezi „în sufletele înrudite gânduri înrudite”³⁷. Iată strategia „ademenirii” pe care Jacob Golomb o considera specifică literaturii autentice³⁸, teoretizată aici printr-o imagerie barocă: în cuvintele lui Ortega, eseul e menit să apropie „bătăile inimii” și „timbrul vocii” autorului de sufletul și gândirea cititorului, pentru a transforma textul în spațiul de întâlnire a două conștiințe, în pre-textul unui dialog. Imaginea mâinii „ectoplasmatică”, „autentică”, ieșind dintre rânduri pentru a atinge persoana concretă a receptorului, este una dintre metaforele acestei retorici speciale, care tinde să instituie un nou pact de lectură: „Dacă cititorul analizează ce anume i-a putut plăcea din opera mea, va găsi că aceasta constă pur și simplu în faptul că eu sunt prezent în fiecare din paragrafele mele, cu timbrul vocii mele, gesticulând și că, dacă pune degetul pe oricare din paginile mele, mi se simte bătaia inimii. [...] Simte ca și cum dintre rânduri ar ieși o mână ectoplasmatică, dar autentică, ce-i palpează persoana, ce vrea să i-o mângâie – sau să-i dea, foarte curtenitor, un ghiont. Involuția cărții către dialog: aceasta mi-a fost intenția.”³⁹

Uneori sunt lansate chiar pseudodialoguri, în care autorul își imaginează replicile posibile ale unor cititori intrigați sau debusolați de cursul demonstrației sale. S-ar putea înțelege că scrierile ortegiene ar căpăta, din această atenție pentru latura conativă, un plus de claritate. Și totuși, mai ales în cazul eseurilor de doctrină moral-filosofică sau social-politică, efectul este contrar: excesul de curtoazie față de lector, apelul la extravagante imagistice pentru a relua câte o idee deja îmbrăcată în altă haină creează ambiguități la nivelul mesajului. Retorica seducției, orgolioasă, umflată ca o coadă de păun sau boncăluind ca un cerb toamna, în vremea împerecherii (comparațiile zoologice îi aparțin autorului⁴⁰), dă în schimb textelor o strălucire stilistică unică. Ortega creează o galerie de *personae* ale „autenticității”/„neautenticității”, o profuziune de obiecte și ființe reale și imaginare, cosmice și terestre, un întreg univers poetic, în sens călinescian, care populează cele două categorii: Don Quijote, un astru care își urmează orbita, sinucigașul bântuit, domnișorul răsfățat, argentinianul, americanul, fascistul, comunistul, omul-carapace, o geamandură în derivă, bărbați înaripați și femei feministe, universități și alte instituții. Prin el, vocabularul autenticist capătă extensii stilistice nebănuite, de care și gazetăria culturală românească a anilor '30 va profita.

³⁶ Martin Heidegger, *De la nature de la cause*, tr. A. Bessey, *Recherches philosophiques*, vol. 1, no. 1 (1931), pp. 94, 113.

³⁷ Ortega y Gasset, *Meditații despre Don Quijote și Gânduri despre roman*, ed.cit., p. 47.

³⁸ Golomb, Jacob, *In Search Of Authenticity. From Kiekegaard To Camus*, Routledge, London & New York, 1995, p.9.

³⁹ Ortega y Gasset, *Prolog pentru germani*, în *Tema vremii noastre*, ed.cit., p. 20.

⁴⁰ Ortega y Gasset, *Tema vremii noastre*, ed.cit., p. 39.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr.POSDRU/159/1.5/S/136077.

Bibliografie:

- „*Dosarele*” Mircea Eliade (1998), vol. V, Cuvânt înainte și culegere de texte de Mircea Handoca, Editura Curtea Veche, București, 2001
- Alexandrescu, Sorin, *Mircea Eliade, dinspre Portugalia*, Editura Humanitas, București, 2006
- Biemel, Walter, *Heidegger*, Traducere din germană de Thomas Kleininger, actualizată de Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2006
- Craig Krause, William, *Casticismo before and after 1939*, în *Diagonal. Journal of the Center for Iberian and Latin American Music*, Proceedings of the Conference *Music and Dictatorship in Franco's Spain, 1936-1975*, February 18, 2011, <http://www.cilam.ucr.edu/diagonal/issues/2011/Krause.pdf>
- Eliade, Mircea, *Profetism românesc*, Editura Roza vânturilor, vol. I-II, București, 1990
- Ferrater Mora, José, *Three Spanish Philosophers. Unamuno, Ortega, Ferrater Mora*, Edited and with an Introduction by J. M. Terricabras, State University of New York Press, Albany, 2003
- Golomb, Jacob, *In Search Of Authenticity. From Kiekegaard To Camus*, Routledge, London & New York, 1995
- Heidegger, Martin, *De la nature de la cause*, tr. A.Bessey, *Recherches philosophiques*, vol. 1, no. 1 (1931)
- Ortega y Gasset, José, *Meditations on Quixote*, Translated from Spanish by Evelyn Rugg and Diego Marín, Introduction and Notes by Julián Marías, University of Illinois Press, 2000
- Ortega y Gasset, José, *Meditații despre Don Quijote și Gânduri despre roman*, Traducere, prefață, note și tabel cronologic de Andrei Ionescu, Editura Univers, București, 1973
- Ortega y Gasset, José, *Obras Completas*, Revista de Occidente, Madrid, 1966-1983
- Ortega y Gasset, José, *Omul și mulțimea*, Traducere din spaniolă și note de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, București, 2001
- Ortega y Gasset, José, *Revolta maselor*, Traducere de Coman Lupu, Editura Humanitas, București
- Ortega y Gasset, José, *Spania nevertebrată*, Traducere din spaniolă, note și cuvânt înainte de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, București, 1997
- Ortega y Gasset, José, *Tema vremii noastre*, Traducere din spaniolă și prefață de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, București, 1997
- Sebastian, Mihail, *Între aventură biografie și roman*, în *Cuvântul*, 25 octombrie 1927
- Unamuno, Miguel de, *Autenticidad*, în *Ahora*, Madrid, 12 mayo 1934
- Unamuno, Miguel de, *En torno al casticismo*, Biblioteca Virtual de Prensa Histórica, Ministerio de Cultura, http://es.wikisource.org/wiki/En_torno_al_casticismo
- Vulcănescu, Mircea, *Cele două Români*, în *Dreapta*, an II, nr. 1, 11 decembrie 1932
- Wohl, Robert, *The Generation of 1914*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1979.